

Covid- 19 Pandemisinin hemşirelerin covid stresine etkisi

The impact of the Covid-19 Pandemic on the Covid stress of nurses

Besey Ören¹, Ayşe Çuvadar², Melike Dişsiz³

¹ Doç.Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları ABD, besey_oren@yahoo.com, 0000-0003-4182-7226

² Dr. Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik ABD, aysecuvadard@hotmail.com, 0000-0002-7917-0576

³ Doç.Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Hemşirelik Fakültesi, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği ABD, melike.dissiz@sbu.edu.tr 0000-0002-2947-3915

ÖZ

Giriş ve Amaç: Hemşireler COVID-19 sürecinde birçok ruhsal sağlık sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır. Çalışma, covid 19 pandemisi sonrası hastanelerde çalışan hemşirelerin Covid 19 stresini değerlendirmek amacı ile tanımlayıcı ve kesitsel bir çalışma olarak gerçekleştirildi. **Metod:** Çalışma 191 hemşire ile online yapıldı. Veriler 21 soruluk kişisel bilgi formu ve Covid Stres Ölçeği (Covid Stress Scale-CSS) ile toplandı. Verilerin analizleri için SPSS version 23 kullanıldı. İstatistiksel değerlendirmede tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, Student t testi kullanıldı. Anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak kabul edildi. **Bulgular:** Hemşirelerin yaş ortalaması $36,54 \pm 8,79$ olarak bulundu. Çalışma grubunun %67'si pandemiden etkilendiğini ve ortalama $1,32 \pm 0,64$ (min:1, max:5) defa SARS-CoV-2 (COVID-19) enfeksiyonu geçirdiğini, büyük bir çoğunluğu pandeminin kendisini de (%90,1), mesleğini de (%88) olumsuz etkilediğini belirtti. Hemşirelerin Covid 19 pandemisi sonrası dönemde; en fazla COVID-19 ile ilişkili tehlike ve bulaşma kaygısı ($29,38 \pm 11,23$) yaşadıkları belirlendi. Hemşirelerin bireysel özellikleri ile COVID-19 stres ölçeği alt boyut puanları arasında istatistiksel anlamlı bir farklılık saptanmadı ($p > 0,05$). Buna karşılık pandemi sürecine ilişkin pandeminin tekrar edeceğini düşünen hemşireler ile pandeminin tekrar etmesi halinde işinden ayrılmayı düşünenlerin COVID-19 stres ölçeği tüm alt boyutlarından anlamlı olarak daha yüksek puanlar aldıkları belirlendi ($p < 0,05$). **Sonuç:** COVID-19 pandemisinin tekrarlaması durumunda hemşirelerin işinden ayrılabilmesi ve pandeminin tekrarlayacağını düşünen hemşirelerin yoğun stres yaşadığı sonucuna varıldı. Hemşirelerin salgın durumlarına psikolojik olarak hazırlanmaları için hastane yönetimlerinin bireysel baş etme konusunda destek sağlaması önerilir.

Anahtar Kelimeler:
COVID-19, Hemşire, Stres,
Korku.

Key Words:
COVID-19, Nurse, Stress, Fear.

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Dr. Karabük Üniversitesi, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Ebelik ABD,
aysecuvadard@hotmail.com, 0000-
0002-7917-0576

DOI:
10.52880/sagakaderg.1258017

Gönderme Tarihi/Received Date:
28.02.2023

Kabul Tarihi/Accepted Date:
12.06.2023

Yayımlanma Tarihi/Published Online:
01.12.2023

ABSTRACT

Introduction and Aim: Nurses have faced numerous mental health problems during the COVID-19 pandemic. This study was conducted as a descriptive and cross-sectional study to evaluate the COVID-19 stress of nurses working in hospitals after the pandemic. **Method:** The study was conducted online with 191 nurses. Data was collected with a 21-question personal information form and the COVID Stress Scale (CSS). SPSS version 23 was used for data analysis. In addition to descriptive statistics, Student's t-test was used for statistical evaluation. The significance level was accepted as $p < 0.05$. **Results:** The mean age of the nurses was 36.54 ± 8.79 . 67% of the study group reported being affected by the pandemic, and the majority stated that the pandemic had a negative impact on themselves (90.1%) and their profession (88%). The nurses experienced the most COVID-19 related danger and contagion anxiety (29.38 ± 11.23) in the post-COVID-19 pandemic period. There was no statistically significant difference between the individual characteristics of the nurses and the COVID-19 stress scale sub-dimension scores ($p > 0.05$). On the other hand, nurses who believed that the pandemic would recur and those who considered leaving their jobs if the pandemic reoccurs scored significantly higher on all sub-dimensions of the COVID-19 stress scale ($p < 0.05$). **Conclusion:** It has been concluded that if there is a recurrence of the COVID-19 pandemic, nurses may leave their jobs and experience intense stress if they believe that the pandemic will recur. Hospital administrations are advised to provide support for individual coping to help nurses prepare psychologically for epidemic situations.

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi, özellikle hemşireler ve diğer sağlık çalışanları üzerinde büyük bir yük oluşturan önemli bir kriz tablosu oluşturmuştur. Hemşireler aşırı iş yükü ve enfeksiyon riski nedeniyle yüksek düzeyde stres ve kaygıya maruz kalmışlardır. Hemşirelerin korkusu ve kaygısı, iş performanslarını, karar verme süreçlerini ve genel refahlarını da etkilemiştir. Ancak hemşirelerin gerek Covid 19 pandemisi ve gerekse yeni pandemilerin gelişebilme olasılığına karşı hem fiziksel hem de psikolojik olarak hazır olmaları oldukça önemlidir. Bu bağlamda hemşireler küresel boyutta COVID-19 vakalarında yayılımı durdurmak için koruyucu önlemler konusunda halkı eğitmek ve enfekte olmayanları korumak için mücadelelerini sürdürmektedirler. Birçok ülkede hemşireler, yeterli kaynak veya kişisel koruyucu ekipman, fazla sayıda hasta, personel sıkıntısı, hazırlıksız sağlık sistemleri ve tedarik zinciri başarısızlıkları ile bu pandeminin veya benzer pandemilerin kuşatması altında çalışmaya devam etmektedir. Hemşireler ve diğer sağlık profesyonelleri bu olumsuz koşulların devam etmesinden dolayı fiziksel ve duygusal stres çekmektedir. Ayrıca, ahlaki çatışmalar, hasta ölümleri ve uzun çalışma saatleri ile pratikte tatsız ve karmaşık etik sorunlarla karşılaşıyorlar (Turale- Meechamman ve ark., 2020). Birçok ülke bu süreçte COVID-19'un semptomlarının tedavisini içeren fiziksel sağlığa birincil düzeyde önem vermiş, bu zorlu sürecin psikolojik sağlığa olan etkilerini göz ardı edilmiştir. COVID-19'un daha çok fiziksel sağlık üzerine olan etkilerine önem verilmesinden dolayı sağlık sisteminin temel yapı taşı olan sağlık çalışanları, salgın ile baş etmede tüm bu zorluklarla psikolojik açıdan tek başına kalmıştır (Ataç ve Kaplan, 2021).

COVID-19 pandemisi sırasında hemşirelerin stres seviyelerini artıran birçok çevresel, sosyal ve çalışma ortamı faktörü vardır. Bunlar arasında, hastaların yüksek seviyede bulaşıcılığı ve enfekte hastalarla yoğun temas halinde olma, kişisel koruyucu ekipmanlarının yetersizliği, ailelerinden ve sevdiklerinden ayrı kalma kaygısı, iş yükünün artması ve belirsizlik, değişen yönergeler ve yetersiz kaynaklar gibi faktörler sayılabilir. Bu faktörler, hemşirelerin psikolojik sağlıklarını yaşadıkları akut dönemde ve sonrasında olumsuz yönde etkileyebilir ve müdahale edilmezse, iş performanslarını, hasta bakım kalitesini ve genel refahlarını da olumsuz etkileyebilir (Melnyk-Orsolini ve ark., 2018; Hiçdurmaz ve Çetin, 2020; Melnyk-Kelly ve ark., 2020),

Yapılan çalışmalarda sağlık çalışanlarının salgın hastalıklara özgü yüksek düzeyde stres, anksiyete, depresyon gibi sorunlar yaşadıkları belirtilmektedir (Ataç ve Kaplan, 2021; Bao-Sun ve ark., 2020). COVID-19 sürecinde hemşirelerin yaşadığı ruhsal sorunlar araştırıldığında; en çok tükenmişlik, umutsuzluk,

apati, korku, uyku sorunları, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete gibi sorunların olduğu görülmektedir (Huang-Han ve ark., 2020, Lai-Ma ve ark., 2020; Cheung-Fong ve ark., 2020; Hiçdurmaz ve Özçetin, 2020). Liu ve ark. 2020 yılında yaptıkları çalışma bulgularında COVID-19 kliniklerinde hizmet veren hemşire ve hekimlerin COVID-19 hastasına bakım vermeyen hemşire ve hekimlere oranla daha yüksek anksiyete düzeyleri yaşadığını belirlemiştir (Liu-Han ve ark.,2020). Aynı şekilde başka bir çalışmada ise özellikle yoğun bakımlarda çalışan hemşire ve hekimlerde yüksek düzeylerde depresif bulguların ortaya çıktığı belirtilmiştir (Liang-Chen ve ark., 2020). COVID-19'un açığa çıkardığı korku, bireylerin sosyal yaşamında olan karşılıklı ilişkilerini bozabilmekte ve ek olarak hastalığın seyrini kötüleştirebilmektedir. Bununla birlikte COVID-19 korkusu, enfeksiyon hızı, hastalığa yakalanma ve ölüm oranıyla da doğrudan ilişkilidir (Ahorsu-Lin ve ark., 2020).

COVID-19 pandemisi kontrol altına alınmış olsa da bu sürecin psikolojik etkileri devam etmektedir. Hemşirelerin ruh sağlıklarının korunması için, öncelikle gereksinimlerinin belirlenmesi ve ruh sağlıklarını koruyucu faktörleri uygulamaya yönelik girişimlerin tespit edilmesi gerekir (Santore-McKenney ve ark.,2020). Hemşirelerin psikolojik sağlamlılıklarını artırıcı her bir yaklaşım, tüm pandemi süresinde ve sonrasında görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmelerine olanak sağlayarak toplumun sağlığını korumaya yönelik çalışmalara destek olacaktır (Hiçdurmaz ve Çetin, 2020).

Pandemi sırasında ve sonrasında hemşirelere yeterli destek ve kaynakları sağlamak, endişelerini ele almak ve zihinsel sağlıklarını korumak önemlidir. Bu nedenle güvenilir bir ölçüm aracı ile hemşirelerin COVID-19 stresini ve ilişkili olduğu psikolojik faktörlerin saptanması gerekli bir yaklaşımdır (Yakut-Kuru ve ark., 2020). Çalışma, hemşirelerin COVID-19 sonrası yaşadıkları stresi ve ilişkili faktörleri incelemek ve olası benzer bir durumda hemşirelerin psikolojik hazır oluşluklarını desteklemek için stratejiler geliştirilmesine katkı sağlamak amacı ile yapıldı.

GEREÇ YÖNTEM

Çalışma çalışan hemşirelerin COVID-19 stresini değerlendirmek ve demografik verilerin bu strete etkisi incelemek amacı ile tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapıldı. Çalışmada örneklem seçimine gidilmemiş olup, Ekim 2022-Kasım 2022 tarihleri arasında ulaşılabilen tüm hemşireler çalışmaya dahil edilmiştir. Veriler araştırmacılar tarafından literatür taraması doğrultusunda hazırlanan 21 soruluk kişisel bilgi formu ve Türk Dilinde geliştirilen ve geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış olan Covid Stress Skalası (CSS)

ile online olarak toplandı. Katılımcılardan çalışmaya gönüllü katıldıklarına dair izinleri ve etik kurul izni (Tarih:03.10.2022- Karar No:19/11) alındı.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu gibi bireysel özelliklerinin yanı sıra; COVID-19 pandemisinde nasıl etkilendiği, COVID-19 pandemisini tekrarlayacağına inanma durumu, pandemi devam ederse işten ayrılmayı düşünme vb. COVID-19'un etkileri ve geleceğe ilişkin hemşirelerin düşüncelerini sorgulayan 2 ile 5 seçenek şeklinde düzenlenen 21 çoktan seçmeli sorudan oluşan formdur.

Covid Stres Ölçeği: COVID-19 döneminde yaşanan stresi değerlendirmek için Taylor ve arkadaşları tarafından geliştirilmiş 36 maddelik bir öz bildirim ölçeğidir (Taylor-Landry ve ark., 2020). Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Bal ve Ark. (2021) tarafından yapılmıştır (Bal-Dişsiz ve ark., 2021). Ölçek, stres belirtilerin şiddetini belirlemek için beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Türkçe ölçek orijinal formunda olduğu gibi beş alt boyuttan oluşmaktadır; COVID ile İlişkili Tehlike ve Bulaşma, COVID ile İlişkili Sosyoekonomik Sonuçlar, COVID ile İlişkili Ksenofobi, COVID ile İlişkili Kompulsif Kontrol, Covid ile İlişkili Travmatik Stres. COVID-19 pandemisi sürecindeki deneyimlerine göre maddelerin bireyi ne kadar tanımladığı dikkate alınarak yanıtlanmaktadır. Ölçeğin her alt boyutundan alınan ortalama puanların yüksek olması o alt boyut ile ilgili yaşanan stresin yüksek olduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Verilerin analizleri: Verilerin analizleri SPSS version 23 (SPSS Inc., Armonk, NY) kullanıldı. İstatistiksel değerlendirmelerde, tanımlayıcı istatistiklerin yanı sıra, veriler normal dağılım gösterdiği için Student t testi ile karşılaştırıldı. Anlamlılık düzeyi $p < 0,05$ olarak belirlendi.

BULGULAR

Çalışmada katılımcıların yaş ortalamasının $36,54 \pm 8,79$ (min:23, max:67) yıl olduğu, çoğunluğunun kadın (%83,8), çekirdek aileye sahip (%93,2) olduğu ve bir kamu kurumunda çalıştığı (%96,3) belirlendi. Çalışmaya katılan hemşirelerin yarıdan fazlasının evli (%61,3), lisans düzeyinde eğitime sahip olduğu (%58,6) ve gelirin gidere denk (%54,5) olduğu saptandı (Tablo 1).

Çalışmaya katılan hemşirelerin %67'sinin pandemiden etkilendiğini ve ortalama $1,32 \pm 0,64$ (min:1, max:5) defa SARS-CoV-2 (COVID-19) enfeksiyonu geçirdiğini, %29,1'nin bir yakını ve arkadaşını kaybettiği, büyük bir çoğunluğunun pandeminin kendisini (%90,1), hemşirelik mesleğini (%88) olumsuz etkilediğini

bildirdiği, buna karşın pandeminin tekrar etmesi durumunda işinden ayrılmayı veya mesleğini bırakmayı düşünmediğini (%91,6) belirtti (Tablo 2).

Çalışmaya katılan hemşirelerin COVID-19 ile ilişkili stres düzeyleri değerlendirildiğinde ise, en fazla COVID-19 ile ilişkili tehlike ve bulaşma kaygısı yaşadıkları, bundan sonra COVID ile ilişkili ksenofobi (yabancı korkusu) ve COVID ile ilişkili kompulsif kontrol kaybı, en son sosyoekonomik sonuçlar ile travmatik stres yaşadıkları belirlendi (Tablo 3).

Çalışmada hemşirelerin yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çalışılan kurum, aile tipi, gelir düzeyi gibi bireysel özelliklerine göre COVID-19 stres ölçeği alt boyut puanları arasında istatistiksel anlamlı bir farklılık saptanmadı ($p > 0,05$). Buna karşılık pandemi sürecine ilişkin pandeminin tekrar edeceğini düşünen hemşirelerin düşünmeyenlere göre, pandeminin tekrar etmesi halinde işinden ayrılmayı düşünenlerin düşünmeyenlere göre COVID-19 stres ölçeği tüm alt boyutların puanlarının anlamlı olarak daha yüksek olduğu belirlendi ($p < 0,05$). Pandemiye olumsuz etkilendiğini bildiren hemşirelerin, etkilenmediğini bildiren hemşirelere göre COVID-19 stres ölçeği COVID-19 ile ilişkili tehlike ve bulaşma kaygısı, COVID-19 ile ilişkili ksenofobi (yabancı korkusu) alt boyut puanlarının istatistiksel anlamlı olarak daha yüksek puanlar aldıkları saptandı ($p < 0,05$) (Tablo 4). Bununla birlikte hemşirelerin SARS-CoV-2 (COVID-19 enfeksiyonu geçirme,) enfeksiyonu geçirme sıklığı, yakını/arkadaşını kaybetme ve covid servislerinde çalışma durumlarına göre COVID-19 stres ölçeği alt boyut puanlarının anlamlı farklılık gösterdiği saptanmadı ($p > 0,05$).

TARTIŞMA

Çalışmamızda COVID-19 pandemisi sonrası hemşirelerin Covid-19 stresi ve ilişkili faktörler incelenmiştir. Pandemiye ilan edilmesi ve alınan tedbirler kapsamında rutin hayat işleyişinin bozulması, belirsizlik hissi, enfekte olma korkusu, güvenli olmayan bir alanda yaşadığını düşünmek gibi etkilerin sadece fizyolojik değil, aynı zamanda psikolojik etkileri de olduğu gösterilmiştir (Arpacıoğlu vd., 2021). Toplumda COVID-19 pandemisi bütün bireyleri önemli oranda olumsuz etkilemiştir (Simione vd.,2020). Sağlık bakım hizmeti sunmada en önde yer alan hemşirelerin de COVID-19 pandemi sürecinden fiziksel, ruhsal, sosyal sağlıkları olumsuz etkilenmiştir.

Çalışmada hemşirelerin pandemiden etkilenme durum %90,1 ile çok olumsuz, pandemi tekrarladığında işten ayrılmayı düşünme %91,6 ve COVID-19 ile ilişkili stres düzeyleri değerlendirildiğinde ise en fazla COVID-19

Tablo 1. Katılımcıların Tanıtıcı Özellikleri (n=191)

Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş		
40 yaş altı	107	56,0
40 yaş ve üzeri	84	44,0
Cinsiyet		
Kadın	160	83,8
Erkek	31	16,2
Medeni Durum		
Evli	117	61,3
Bekar	74	38,7
Eğitim Durumu		
Lise/Önlisans	19	9,9
Lisans	112	58,6
Lisansüstü	60	31,4
Aile tipi		
Çekirdek aile	178	93,2
Geniş aile	13	6,8
Ekonomik Durum		
Gelir-giderden az	60	31,4
Gelir-gidere denk	104	54,5
Gelir- giderden fazla	27	14,1
Çalışılan Kurum		
Kamu kurumu	184	96,3
Özel kurum	7	3,7

Tablo 2. Katılımcıların Pandemi Sürecine İlişkin Özelliklerinin Dağılımı (n=191)

Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
COVID-19 geçirme durumu		
Evet	128	67,0
Hayır	63	33,0
COVID-19 nedeniyle yakınını kaybetme durumu		
Hayır	151	79,1
Birinci derece yakınım (anne/baba/kardeş) kaybı	2	1,0
İkinci derece akraba kaybı	31	16,2
Arkadaş kaybı	7	3,7
Pandemiden etkilenme durumu		
Olumlu etkiledi	19	9,9
Olumsuz etkiledi	172	90,1
Pandeminin tekrarlayacağını düşünme		
Evet	142	74,3
Hayır	49	25,7
Pandemi tekrarladığında işten ayrılmayı düşünme		
Evet	16	8,4
Hayır	175	91,6
Pandeminin hemşireliğe etkisi		
Olumlu etkiledi	23	12,0
Olumsuz etkiledi	168	88,0

Tablo 3. Hemşirelerin COVID-19 Stres Ölçeği Puan Ortalamaları

COVID-19 Stres Ölçeği Alt Boyutları	Ortalama±SS	Min. - Max.
Covid ile ilişkili Tehlike ve Bulaşma	29,38±11,23	0-48
Covid ile ilişkili Sosyo ekonomik Sonuçlar	8,36±6,81	0-24
Covid ile ilişkili Ksenofobi	14,00±7,20	0-24
Covid ile ilişkili Travmatik Stres	7,55±6,24	0-24
Covid ile ilişkili Kompulsif Kontrol	9,18±6,51	0-24

Tablo 4. Katılımcıların Pandemi Sürecine İlişkin Özelliklerine Göre COVID-19 Stres Ölçeği Puanlarının Karşılaştırılması

Pandeminin tekrarlayacağını düşünme	COVID-19 Stres Ölçeği				
	Covid ile ilişkili Tehlike ve Bulaşma	Covid ile ilişkili Sosyo ekonomik Sonuçlar	Covid ile ilişkili Ksenofobi	Covid ile ilişkili Travmatik Stres	Covid ile ilişkili Kompulsif Kontrol
	Ortalama±SS	Ortalama±SS	Ortalama±SS	Ortalama±SS	Ortalama±SS
Evet (n: 142)	31,17± 10,89	9,08±6,80	15,24±6,76	8,28±6,38	9,35±6,28
Hayır (n: 49)	24,18±10,65	6,28±6,47	10,40±7,39	5,44±5,34	7,24±6,85
Test Değeri (t)	3,896	2,514	4,214	2,786	2,454
p	,000	,013	,000	,006	,015
Pandemi tekrarladığında işten ayrılmayı düşünme					
Evet (n: 16)	37,31±10,42	12,75±7,26	18,62±5,08	13,93±6,80	12,81±6,95
Hayır (n: 175)	28,65±11,04	7,96±6,64	13,58±7,25	6,97±5,87	8,85±6,39
Test Değeri (t)	3,013	2,734	2,715	4,480	2,352
p	,003	,007	,007	,000	,020
Pandeminin hemşireliğe etkisi					
Olumlu etkiledi (n: 19)	21,84±11,40	6,36±7,08	10,84±7,04	5,00±6,42	7,47±7,86
Olumsuz etkiledi (n: 172)	30,21±10,92	8,58±6,76	14,35±7,18	7,83±6,17	9,37±6,34
Test Değeri (t)	3,156	1,350	2,026	1,892	1,211
p	,002	,179	,044	,060	,228

t: Student's t- testi

ile ilişkili tehlike ve bulaşma kaygısı yaşadıkları, bundan sonra Covid ile ilişkili ksenofobi (yabancı korkusu) ve Covid ile ilişkili kompulsif kontrol kaybı, en son sosyoekonomik sonuçlar ile travmatik stres yaşadıkları belirlendi. Uysal ve arkadaşlarının yaptıkları çalışma bulgularında da hemşirelerin %70.2'si enfekte olmaktan korktuklarını belirtmiştir (Uysal vd., 2020). Kılınç Toker ve ark. (2022) sağlık çalışanları ile yaptıkları çalışmada depresyon ve anksiyete düzeyleri incelendiğinde; %9,9 şiddetli depresyon ve %10,6 ciddi anksiyetesinin olduğu, Çin'de, COVID-19 tanılı hastaların bakım ve tedavisini sürdüren 1257 sağlık çalışanı üzerinde yapılan başka bir çalışmada depresif belirti oranı %50,4, anksiyete oranı %44,6 olarak tespit edilmiştir (Lai vd., 2020). İtalya'da yapılan bir başka çalışmada COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarının risk algısı ve anksiyete düzeylerinin topluma göre daha yüksek olduğu saptanmıştır (Simione vd.,2020).

Hemşirelik öğrencileriyle yapılan bir çalışmada, son 2 ay içerisinde COVID-19 tanısı almış veya COVID-19 şüphesi olan bir bireyle yakın temas kurmuş katılımcıların yaşadığı korkunun, bunu yaşamayan öğrencilerden daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Çalışkan vd., 2021). Arpacıoğlu ve arkadaşlarının (2021) yaptıkları çalışmada, 'Covid korku' puanları, Ebeveynlerimle ya da Eşimle/Eşim ve çocuklarımla yaşıyorum diyenlerin grup ortalaması, yalnız yaşıyorum diyenlerin grup ortalamasından anlamlı bir şekilde yüksek bulunmuştur (Arpacıoğlu vd., 2021). Uysal ve arkadaşlarının (2022) hemşirelerin COVID-19 pandemisi sırasında duyguları ve yaşadığı zorlukları belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada, katılımcıların %92.5'i enfeksiyonu aile üyelerine taşımaktan korktuğunu belirtmiştir (Uysal vd., 2022). Benzer şekilde bu çalışmada da hemşirelerden pandemiden olumsuz etkilenenlerin COVID-19 stres ölçeği COVID-19 ile ilişkili tehlike ve bulaşma

kaygısı ve COVID-19 ile ilişkili ksenofobi (yabancı korkusu) alt boyutlarından daha yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir. Sağlık çalışanları genellikle hastalara bakım verirken ya da hastaların bulunduğu ortamlarda oldukları zaman ve biyolojik örneklerle maruz kaldıklarında daha fazla bulaşıcı patojenlere maruz kalma riski altındadırlar. Bu nedenle hemşireler ve diğer sağlık profesyonelleri enfekte olmaktan ve bu enfeksiyonu aile üyelerine taşımaktan büyük endişe duyabilir (Temsah vd., 2020; Arpacioğlu vd., 2021).

Covid-19 pandemisi sürecinde, hemşireler arasındaki iş-aile çatışmalarının önemli ölçüde arttığı gözlemlenmiştir (Şahin vd.,2021). Artan bu çatışmaların, hem hasta bakım kalitesini hem de iş performansını olumsuz yönde etkilediği bilinmektedir (Namdari vd.,2018). Ayrıca, işten ayrılma niyeti ile pozitif yönde ilişkili olduğu (Yıldız vd., 2019) belirtilmektedir. Güncel olan bu çalışmada da hemşirelerin büyük çoğunluğu pandeminin mesleğini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Dolayısı ile sağlık meslek çalışanlarının en büyük grubunu oluşturan hemşirelerin pandemiden etkilenme durumlarının iş, aile, sosyal yaşam, sağlığın farklı boyutları, ekonomik etkiler gibi değişik yönleri ile incelenmesi bireylerin ve toplumun sağlığının korunması ve geliştirilmesi ve yeni durumlara hazır olunması açısından önemlidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Pandemi döneminde aktif çalışan hemşirelerin COVID-19 korkusu pandemi sonrası devam etmektedir. Pandemiden olumsuz etkilenen hemşirelerin COVID-19 korkusu daha yüksektir. Pandemiden olumsuz etkilenen hemşireler en çok COVID-19 ile ilişkili tehlike ve bulaşma kaygısı yaşamaktadır. Pandemin hemşirelerin üzerindeki olumsuz etkilerini belirlemek, pandemi sonrası artışı beklenen birçok hastalığın kontrolünü sağlamak adına önemlidir. Ulusal düzeyde yapılan çalışmalarda COVID-19'un özellikle hemşireler üzerinde etkilerini belirlemeye yönelik çalışmalar sınırlıdır. Hemşirelerin yaşadığı hastalık yükünü daha iyi anlamak için farklı merkezlerde araştırmaların tekrarlanması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., & Pakpour, A. H. (2020) The fear of COVID 19 scale: Development and initial validation. *International Journal of Mental Health and Addiction*. Advance Online Publication. <https://doi.org/10.1007/s11469-020-00270-8>.
- Arpacioğlu S., Baltalı Z., & Ünübol, B. (2021) COVID-19 pandemisinde sağlık çalışanlarında tükenmişlik, Covid korkusu, depresyon, mesleki doyum düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Cukurova Medical Journal*, 46(1), 88-100.
- Ataç M., & Kaplan A. (2021) Psychological Effect of the COVID-19 Pandemic on Nurses and Protection of Mental Health. *J Educ Res Nurs*. *J Educ Res Nurs*, 18(1),54-59.

- Bao Y., Sun Y., Meng S., Shi J., & Lu L. (2020) 2019-nCoV epidemic: address mental health care to empower society. *Lancet*, 395(10224): e37-e38.
- Cheung T., Fong T.K., & Bressington D. (2020). COVID19 under the SARS Cloud: Mental Health Nursing during the Pandemic in Hong Kong. *J Psychiatr Ment Health Nurs*, doi.org/10.1111/jpm.12639.
- Çalışkan, E., Kargin, M., & Ersöğütçü, F. (2021) Hemşirelik öğrencilerinde covid-19 korkusu ile hemşirelik mesleğine yönelik tutum arasındaki ilişki. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 30(3), 170-180.
- Demirgöz Bal M., Dişsiz M., Bayrı Bingöl F. Validity and Reliability of the Turkish Version of the COVID Stress Scale. *J Korean Acad Nurs*. 2021 Oct;51(5):525-536. doi: 10.4040/jkan.21106.
- Hiçdurmaz D., & Üzar-Özçetin Y.S. COVID-19 Pandemisinde Ön Safta Çalışan Hemşirelerin Ruhsal Sağlığının Korunması ve Ruhsal Travmanın Önlenmesi. *HUHEMFAD-JOHUFON*, 7(Özel Sayı), 1-7.
- Huang J.Z., Han M.F., Luo T.D., Ren A.K., & Zhou X.P. (2020) Mental health survey of 230 medical staff in a tertiary infectious disease hospital for COVID-19. *Chinese journal of industrial hygiene and occupational diseases*, 38: E001-E001. doi: 10.3760/cma.j.cn121094-20200219-00063.
- Lai J., Ma S., Wang Y., Cai Z, Hu J., Wei N., Wu J., & et al. 2020 Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA, Netw Open*, 3: e203976.
- Lai J., Ma S., Wang Y., Cai Z., Hu J., Wie., & et al. (2020) Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA Network Open*, 3(3), e203976. doi: 10.1001/jamanetworkopen.2020.3976.
- Liang Y., Chen M., Zheng X., & Liu J. (2020) Screening for Chinese medical staff mental health by SDS and SAS during the outbreak of COVID-19. *J Psychosom Res*, 133-110102. doi: 10.1016/j.jpsychores.2020.110102.
- Liu Z., Han B., Jiang R., Huang Y., Ma C., & Wen J. (2020) Mental health status of doctors and nurses during COVID-19 epidemic in China. 2020. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3551329 20.
- Melnik B.M., Kelly S.A., Stephens J., Dhakal K., McGovern C., Tucker S., & et al. (2020) Interventions to Improve Mental Health, Well-Being, Physical Health, and Lifestyle Behaviors in Physicians and Nurses: A Systematic Review. *Am J Health Promot*, 34(8),929-941. doi.org/10.1177/0890117120920451.
- Melnik B.M., Orsolini, L., Tan A., ArslanianEngoren C., Melkus G.D.E., Dunbarjacob J., Rice V.H., & et al. (2018) A national study links nurses' physical and mental health to medical errors and perceived worksite wellness. *J Occup Environ Med*, 60(2),126-131. doi: 10.1097/JOM.0000000000001198.
- Namdari, S., Nasiri, A., Nakhaee, S., & Taheri, F. (2018) Exploring the effects of nurses' family-work conflict on patient care quality: A qualitative study. *Modern Care Journal*, e86130. doi: 10.5812/modernc.86130
- Santarone K., McKenney M., & Elkbuli A. (2020) Preserving mental health and resilience in frontline healthcare workers during COVID-19. *Am J Emerg Med*, doi: 10.1016/j.ajem.2020.04.030.
- Simione L., Gnagnarella C. (2020) Differences between health workers and general population in risk perception, behaviors, and psychological distress related to COVID-19 spread in Italy [Internet], Available from: psyarxiv.com/84d2c.
- Şahin S., Adegbite, W.M., & Şen, H.T. (2021) How do family supportive supervisors affect nurses' thriving: A research before and during COVID-19 pandemic. *Archives of Psychiatric Nursing*, 35(6), 602609. doi: 10.1016/j.apnu.2021.08.008

- Taylor S., Landry C.A., Paluszek M.M., Fergus T.A., McKay D., Asmundson G.J.G. (2020) Development and initial validation of the COVID Stress Scales. *Journal of Anxiety Disorders*. 2020; 72:102232. <https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2020.102232>.
- Temsah M.H., Al-Sohime F., Alamro N., Al-Eyadhy A., Al-Hasan K., Jamal A., & et al. (2020) The psychological impact of COVID-19 pandemic on health care workers in a MERS-CoV endemic country. *J Infect Public Health*, 13,877–82.
- Turale S., Meechamman C., & Kunaviktikul W. (2020) Challenging times: ethics, nursing and the COVID-19 pandemic. *Int Nurs Rev*, 67(2),164-167. doi: 10.1111/inr.12598.
- Uysal G., Sönmez Düzkaaya D., Bozkurt G. (2022) Nurses' Feelings and Difficulties During COVID-19 Pandemic: The Case Study of Turkey. *Arch Health Sci Res* 2022; 9: 92-97. DOI: 10.54614/ArcHealthSciRes.2022.21130
- Yakut E., Kuru Ö., & Güngör Y. (2020) Determination of the Influence of Work Overload and Perceived Social Support in the Effect of the COVID-19 Fears of Healthcare Personnel on Their Burnout by Structural Equation Modelling. *Ekev Akademi Dergisi*, (24)83:241-262.
- Yıldız, B., Ensari, M.Ş., ve Karabay, M.E. (2019) İş-aile çatışmasının işten ayrılma niyeti üzerindeki etkisinde tükenmişliğin aracı etkisi. *İş ve İnsan Dergisi*, 6(1), 13-27. doi: <https://doi.org/10.18394/iid.448547>.